УДК 330.46

І. С. Задорожній,
доктор технічних наук, професор, Східноєвропейський університет економіки і менеджменту
А. М. Опаленко,
кандидат економічних наук, завідувач кафедри економічної кібернетики, Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

МОДЕЛЮВАННЯ СТРУКТУРИ ЦІЛЕЙ ЯК ЕТАП РЕАЛІЗАЦІЇ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА

I. S. Zadorozhnii,
D.Sc in Engineering , professor, East European University of Economics and Management
A. M. Opalenko,
PhD, The Head of Economic Cybernetics Department East European University of Economics and Management

TARGETS STRUCTURE MODELING AS THE PHASE OF IMPLEMENTATION OF BUSINESS RISK MANAGEMENT

У статті розглянуто підходи до означення категорії «управління ризиком». Підкреслено, що для ефективного управління ризиками виробничого підприємства необхідно враховувати стан зовнішнього та внутрішнього середовища економічної системи. Аналіз стану та динаміки виробничого підприємства, зокрема аналіз зовнішнього середовища та аналіз поточного стану (галузі діяльності та регіону) дає можливість побудувати модель структури цілей виробничого підприємства у вигляді спеціального типу графів – бінарного дерева. Побудована модель може бути використана в процесі прийняття рішень щодо управління ризиками.

The article deals with the approaches to the definition of the "risk management" category. It is necessary to take into account the condition of outside and inside environment of the economic system for efficient business risk management. The analysis of a business dynamics and condition that is outside environment analysis and current condition (of the sector and region) analysis enables to create the model of the targets structure of a business in the form of a special type of graph - a binary tree. The offered model can be used in the decision making process in risk management.

Ключові слова: *ризик, управління ризиками, модель структури цілей, економічна система, зовнішнє середовище.*

Key words: *risk, risk management, targets structure model, economic system, inside environment.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розробка комплексної системи управління ризиками дозволяє керівництву приймати правильні, науково-обґрунтовані рішення, тому є актуальною. Багато відомих вчених сучасності досліджували дану проблематику для різних секторів економіки, де економічний суб’єкт стикається з незапланованими, непередбачуваними обставинами. Великий внесок у дослідження ризиків зроблено Вітлінським В.В., Клименко С.М., Наконечним С.І., Гранатуровим В.М., Лук’яновою О.С. та іншими. Так, Головач Т.В., Грушевицька А.Б. та Швид В.В. наочно наводять логіку управління підприємницькими ризиками [1]. Гольтяєва Л.А. в праці [2] наводить узагальнену модель управління фінансовими ризиками. Квасниця О.В. в праці [3] описує стратегічні підходи до управління ризиками функціонування малого бізнесу в умовах глобалізації. Долбнєва Д.В. в своїй праці [4] визначає основні складові внутрішньобанківської системи управління ризиками.

Постановка проблеми.

Проблема управління ризиками досліджена в працях багатьох відомих вчених, однак у їх роботах питання управління ризиками розкрите не повною мірою і потребує подальшого вдосконалення. На сьогодні трактування питань

управління ризиком зводиться до чотирьох основних підходів: ухилення, локалізації, розподілу та компенсації ризику [5]. Стосовно процесу управління ризиками на підприємстві, то науковці акцентують увагу на діагностиці фінансового стану, оцінці фінансового ризику та розробці комплексу рішень щодо управління фінансовими ризиками підприємства. Однак, для реалізації процесу управління ризиками виробничого підприємства важливим етапом є побудова моделі цілей виробничого підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Соломенко О.Є. в праці [6] досліджує теоретичні та практичні аспекти проблеми управління ризиком, зокрема інформаційне забезпечення управління ризиковою ситуацією на підприємстві. Автор підкреслює, що саме застосування ситуаційного підходу до управління ризиком визначає вплив ризикової ситуації на параметри економічної діяльності підприємства. Вважає, що управління ризиком повинно ґрунтуватись на управлінні ризиковою ситуацією з метою забезпечення ефективного функціонування підприємства та адаптації діяльності до змін зовнішнього середовища водночас з можливим перетворенням внутрішнього – відповідно до нових умов та цілей діяльності. Науковець вважає, що об'єктом управління є ризикова ситуація втрати платоспроможності, яка обумовлюється впливом сукупності чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, в якому функціонує підприємство. Дослідник визначає особливості та специфіку управління та підкреслює, що визначення інформаційної бази та аналітичного забезпечення процесу управління ризиком на підприємстві повинно здійснюватись, враховуючи особливості підприємств.

На думку Кравченко В.А., оскільки підприємцю за будь-яких умов доводиться мінімізувати ризики шляхом управління ними, то чим краще відбувається таке управління, тим повніше суспільство використовує потенціал підприємництва як фактора суспільного виробництва [7].

Грабовий П.Г., Петрова С.М., Полтайцев С.І. в своїй праці [8] поняття «управління ризиками» (ризик-менеджмент) використовують в широкому і вузькому сенсах.

У широкому розумінні управління ризиком (ризик-менеджмент) є мистецтво і наука про забезпечення умов успішного функціонування будь-якої виробничо-господарської одиниці в умовах ризику.

У вузькому розумінні управління ризиком (ризик-менеджмент) являє собою процес розробки і впровадження програми зменшення будь-яких випадково виникаючих збитків фірми [8].

Науковці Мостенська Т.Л. та Скопенко Н.С. досліджували ризик-менеджмент саме як інструмент управління господарським ризиком підприємства. Під управлінням ризиком науковці розуміють механізм, який дозволяє найраціональнішим способом враховувати ризик та мінімізувати втрати. Вважають управління ризиком – об'єктивно-необхідною задачею, вирішення якої вимагає нових підходів щодо вдосконалення теоретико-методологічних засад та розширення практики застосування. Так, в праці [9], вчені аналізують погляди на ризик-менеджмент та визначають його місце в системі управління господарським ризиком підприємств; описують етапи реалізації процесу управління ризиком. Зокрема, досліджуючи сучасні концептуальні підходи, – формують сукупність способів та методів комплексної системи ризик-менеджменту на підприємствах. Автори запропонували розглядати управління ризиком як процес впливу на об'єкт господарювання, при цьому враховуючи те, що цей процес має охоплювати максимально широкий діапазон можливих ризиків, використовувати різні методи впливу на них в процесі прийняття управлінських рішень.

Побережна І.С. [10] підкреслює, що система управління ризиком має свою специфіку, а саме в основних дев'ятьох принципах управління ризиками. Серед наведених принципів можна виділити такі: управління ризиками має носити системний характер; необхідною умовою формування системи управління ризиком є створення служби ризик-менеджменту (автор наголошує на тому, що при цьому необхідно визначити місце служби в організаційній структурі підприємства, визначити права й обов'язки її персоналу, інформувати працівників про функції служби і характер її діяльності). Науковець підкреслює, що хоч управління ризиками повинно бути інтегрованим в процес управління, але необхідно, щоб служба ризик менеджменту була організаційно незалежною по відношенню до інших функціональних підрозділів.

Ніколайчуком М.В. досліджено особливості механізму управління фінансовими ризиками на підприємствах та визначено місце управління ризиками. Науковець пропонує стратегію управління ризиками зосередити на впливі ризиків на стратегічні цілі підприємства, що дозволяє відійти від абстрактно-відокремленого управління фінансовими ризиками [11].

Відомий науковець, Вовк В.М. в праці [12] аналізуючи динаміку розвитку виробничого підприємства як економіко-виробничої системи, її взаємодію з зовнішнім середовищем, наголошує на тому, що для ринкової економіки роль чинників випадковості та ризику є великою, в ній постійно банкрутують і зникають підприємства, особливо малі та середні та саме врахування цих чинників у моделюванні діяльності, прийнятті рішень набуває надзвичайно важливого значення.

Для реалізації поставленої мети статті, а саме побудова моделі цілей виробничого підприємства, варто провести аналіз поточного стану виробничого підприємства та аналіз зовнішнього середовища, а це передбачає аналіз стану та динаміки виробничого підприємства.

Розглядаючи зовнішнє середовище варто виокремити означення Волкової В.М., яка ототожнює його як множину елементів, що не входять до економічної системи, при цьому зміна їх стану зумовлює зміну поведінки самої системи [13]. Тому необхідною умовою є аналіз стану зовнішнього середовища, в якому існує підприємство, тобто дослідження регіону, в якому функціонує підприємство. Потрібно також враховувати специфіку діяльності підприємства, а саме визначити вплив зовнішніх факторів на функціонування та розвиток економічної системи, при цьому необхідно врахувати відносини середовища з системою. Так, на думку Реймерса Н. [14] система є більш життєздатна і стійка, якщо менша її межа із зовнішнім середовищем.

Дослідження галузі діяльності та регіону, в якому існує економічна система передбачає врахування частки попиту на дану продукцію як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках, тобто конкурентоспроможність даної продукції, платоспроможності споживачів, а також прогнозування інновацій як наслідків науково-технічного прогресу, тощо. Враховуючи думки вчених, дослідження зовнішнього середовища економічної системи є необхідним для побудови моделі цілей підприємства. Модель структури цілей будується у вигляді спеціального типу графів – дерева (рис.1).

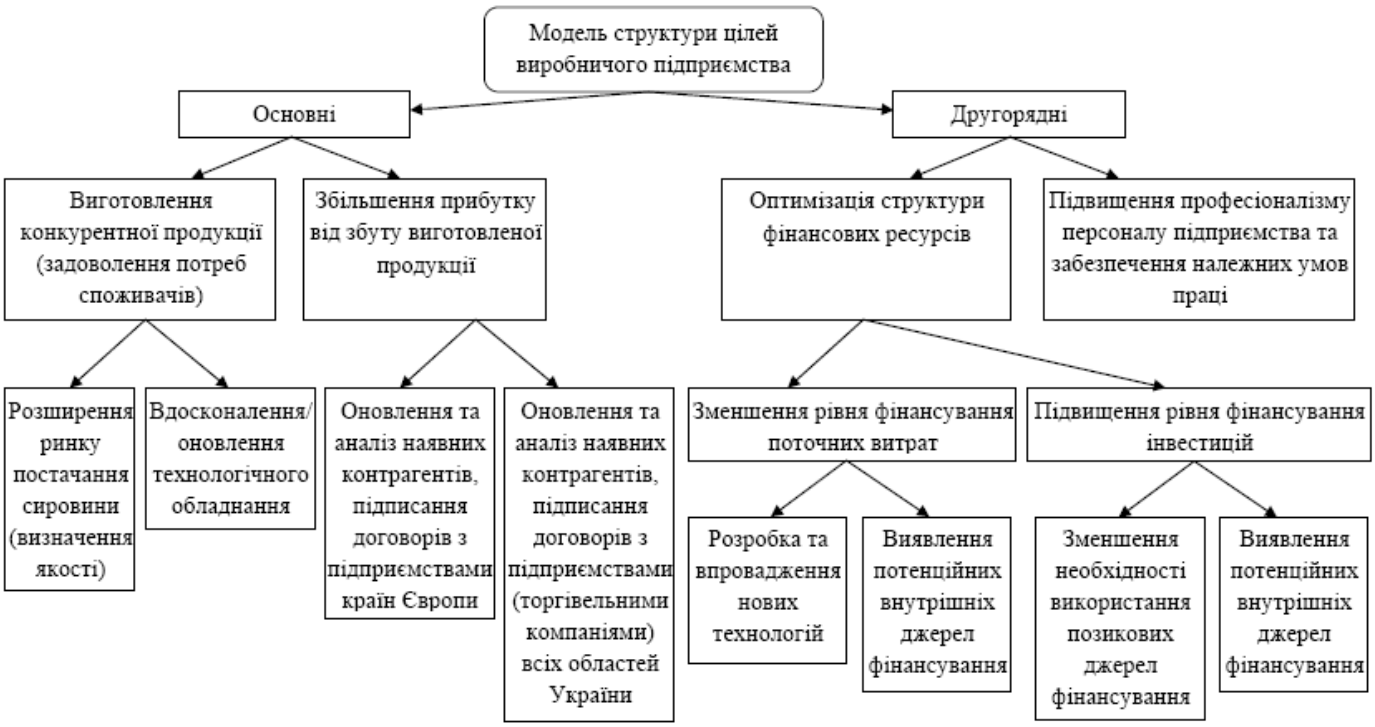

Рис. 1. Модель структури цілей підприємства
Джерело: авторська розробка.

Основною ціллю виробничого підприємства є виготовлення конкурентоспроможної продукції. Продукція, перш за все, виступає як результат господарської діяльності, яку виконує підприємство. Для цього необхідною умовою є вивчення ринку постачання сировини, визначення якості та ціни, при цьому можливе розширення бази підприємств-постачальників. Також варто зосередити свою увагу і на вдосконаленні (оновленні) технологічного обладнання, на якому виробляється продукція, оскільки вироблений на неякісному, застарілому обладнані товар може бути бракованим, а відтак це призведе до збитків. Збільшення прибутку від збуту виготовленої продукції також відноситься до основної цілі виробничого підприємства. Підприємство з врахуванням зовнішніх умов та власних можливостей визначає стратегію просування та збуту готової та якісної продукції, створюючи умови для успішної її реалізації споживачам. Реалізація цієї цілі здійснюється шляхом аналізу та оновлення наявних контрагентів, підписання договорів з підприємствами (торгівельними компаніями) всіх областей України та країн Європи.

До другорядних цілей виробничого підприємства можна віднести оптимізацію структури фінансових ресурсів та підвищення професіоналізму персоналу підприємства (забезпечення належних умов праці).

Оптимізація структури фінансових ресурсів досягається шляхом зменшення рівня фінансування поточних витрат, зокрема необхідно виявити потенційні внутрішні джерела фінансування, а також здійснити впровадження (розробку) нових технологій.

Стосовно ж підвищення професіоналізму персоналу підприємства, то способів підвищення кваліфікації працівників підприємства є достатньо, це може бути: курсове навчання, тренінги, семінари, майстер-класи тощо. Достатньо можливостей є для підвищення кваліфікації співробітників, які займаються управлінською діяльністю.

Висновки.

Вивчення стану і динаміки виробничого підприємства шляхом аналізу поточного стану підприємства та зовнішнього середовища дає можливість побудувати модель структури цілей виробничого підприємства, а отже врешті і можливість обрати один з чотирьох основних підходів управління ризиками [5].

Аналіз зовнішнього середовища передбачає дослідження основних підприємств-конкурентів у регіоні та галузі, що дає змогу визначити рівень конкурентоспроможності підприємства, розрахувати частку регіонального ринку, яку воно займає. Дослідження специфіки діяльності підприємства дозволяє визначити попит на продукцію, що виробляється, розрахувати ємність ринку і здійснити прогноз його розвитку. На основі результатів аналізу побудовано моделі структури цілей підприємства.

Список літератури.

1. Головач Т. В. Ризик-менеджмент: зміст і організація на підприємстві / Головач Т. В., Грушевицька А. Б., Швид В. В. // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. –№ 3. – Т. 1. – С. 157–163.

2. Гольтяєва Л. А. Моделі управління фінансовими ризиками підприємства : автореф. дис. … канд. екон. наук : 08.00.11 / Л. А. Гольтяєва ; Харківський нац. екон. ун-т. – Харків, 2012. – 23 с.

3. Квасниця О. В. Стратегічні підходи щодо управління ризиками та перешкодами функціонування малого бізнесу в умовах глобалізації / О. Квасниця // Особливості функціонування національних фінансових систем в умовах поглиблення глобалізаційних процесів : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Ірпінь, 17–21 лют. 2010 р.) – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2010. – Ч .1. – С. 411–415.

4. Долбнєва Д. В. Активізація банківського кредитування малого та середнього підприємництва в Україні : автореф. дис. … канд. екон. наук : спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Д. В. Долбнєва ; Львівській державній фінансовій академії Міністерства освіти і науки України. – Львів, 2013.

5. Клейнер Г. Б. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратеги, безопасность / Г. Б. Клейнер, В. Л. Тамбовцев, Р. М. Качалов. – М. : Экономика, 1997. – 288 с.

6. Соломенко О. Є. Інформаційне забезпечення управління ризиковою ситуацією на малому підприємстві [Електронний ресурс] / О. Є. Соломенко, О. А. Виноградов // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4 (106). – С. 144–149, Режим доступу : http://eco-science.net/archive2010/144--4106.html.

7. Кравченко В. А. Функціональний та інтегральний підходи до управління підприємницькими ризиками: теорія та практика [Електронний ресурс] / В. А. Кравченко // Проблеми системного підходу в економіці.– 2008. – № 2. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Kravchenko_208.htm.

8. Грабовый П. Г. Риски в современном бизнесе / Грабовый П. Г, Петрова С. Н, Полтайцев С. И. – М. : Аланс, 2007. – 49 с.

9. Мостенська Т. Л. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства / Т. Л. Мостенська, Н. С. Скопенко // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3. – Вип. 7. – С. 72–79.

10. Побережна І. С. Інтеграція системи ризик-менеджменту в загальний процес управління підприємством / І. С. Побережна // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць. – Маріуполь : Приазовський державний технічний університет, 2011. – Т. 3. – С. 204–207.

11. Ніколайчук М. В. Управління фінансовими ризиками на підприємствах реального сектору економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / М. В. Ніколайчук ; ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – К., 2013. – 22 с.

12. Вовк В. М. Математичні методи дослідження операцій в економіко-виробничих системах : монографія / В. М. Вовк. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – 584 с.

13. Волкова В. Н. Основы теории систем и системного анализа : учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Системный анализ и управление» / В. Н. Волкова, А. А. Денисов. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – СПб. : Изд-во СПбГТУ, 2001. – 512 с.

14. Реймерс Н. Ф. Экология. Теория, законы, правила, принципы и гипотезы / Н. Ф. Реймерс. – М. : Россия молодая, 1994. – 336 с.

References.

1. Golovach, T.V. Grushevyc'ka, A. B. and Shvyd,V. V. (2009), “Risk management : the content and organization of the company”, *Visnik Hmel'nic'kogo nacional'nogo universitetu. Ekonomichni nauki*, vol 3, pp. 157–163.

2. Gol'tjaєva, L.A. (2012), 'Managing financial risk enterprises”, Ph.D. Thesis, mathematical methods, models and information technology economy, Harkivs'kij National ekon. University, Harkiv, Ukraine.

3. Kvasnicja, O.V. (2010) “Strategic approaches to risk management and interference with the functioning of small business in the context of globalization”, *Materiali III Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya*, [International scientific conference Features of functioning domestic financial systems in terms of deepening globalization], National University DPS Ukraine, Irpen, Ukraine, pp. 411–415.

4. Dolbnєva, D. V. (2013), “Activation of bank lending to small and medium business in Ukraine”, Ph.D. Thesis, groshi, finansi i kredit, Lviv State Financial Academy of the Ministry of Education Science of Ukraine, Lviv , Ukraine.

5. Klejner, G. B. Tambovcev, V. L. and Kachalov, R. M. (1997), *Predpryjatye v nestabyl'noj эkonomycheskoj srede: rysky, strategy, bezopasnost'* [Predpriiatie in nestabylnoy эkonomycheskoy environment, risk, strategy, Safety], Jekonomika, Moscow, Russia.

6. Solomenko, O. Є. (2010), “Information security management risk situation for small business”, *Aktual'ni problemi ekonomiki***,** [Online], vol . 4 (106), available at : http://eco-science.net/archive2010/144--4106.html (Accessed 17 October 2015).

7. Kravchenko, V. A. (2008), “Functional and integrated approaches to managing business risk : theory and practice”, Problemi sistemnogo pidhodu v ekonomici, [Online], vol 2, available at: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Kravchenko_208.htm (Accessed 17 October 2015).

8. Grabovyj, P. G. Petrova, S. N. and Poltajcev, S. I. (2007), Riski v sovremennom biznese [Risks in business today], Alans, Moscow.

9. Mostens'ka, T. L. and Skopenko, N. S. (2010), “Risk management as a tool for economic enterprise risk management”, *Visnik Zaporiz'kogo nacional'nogo universitetu*, vol. 3, no 7, pp. 72–79.

10. Poberezhna, I. S. (2011), “ The integration of risk management into the overall business management process”, *Teoretichni i praktichni aspekti ekonomiki ta intelektual'noї vlasnosti : zbirnik naukovih prac'*, vol. 3, pp. 204–207.

11. Nikolajchuk, M. V. (2013), “Risk management at enterprises of real sector of economy”, Ph.D. Thesis, groshi, finansi i kredit, State Higher Educational Institution "Kyiv National Economic University", Kyiv, Ukraine.

12. Vovk, V. M. (2007), Matematychni metody doslidzhennja operacij v ekonomiko-vyrobnychyh systemah : monografija [Mathematical Methods of Operations Research in economic and production systems: monograph], Vydavnychyj centr LNU im. Ivana Franka, L'viv, Ukraine.

13. Volkova, V. N. and Denisov, A. A. (2001*), Osnovy teorii sistem i sistemnogo analiza* [Fundamentals of the theory of systems and system analysis], 2nd ed, Izd-vo SPbGTU, St. Petersburg, Russia.

14. Rejmers, N. F. (1994), *Jekologija. Teorija, zakony, pravila, principy i gipotezy* [The theory, laws, rules, principles and hypotheses], Rossija molodaja, Moscow Russia.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2015 р.